Sosiologi i dag, årgang 43, Nr. 3/2013 121-127

Anne Lise Ellingsæter og Karin Widerberg (red.): *Velferdsstatens familier : nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk 2012, 350 sider.

Anmeldt av Kari Wærness

Denne boken inneholder 15 kapitler skrevet av 19 forfattere og handler i hovedsak om forhold som berører endringer i den kjønnsbestemte arbeidsdelingen mellom mødre og fedre i den norske velferdsstaten. To kapitler setter innvandrere i sentrum. I kapitel 12 av Hanne C. Kavli sammenlignes holdninger og praksis når det gjelder likestilling mellom ulike grupper innvandrede og norske familier, og kapitel 13 av Marjan Nadim er en kvalitativ studie av moralske forhandlinger om familie og lønnsarbeid mellom pakistanske kvinner som er født her i landet og deres mødre som er innvandrere. Ellers i boken er det større fokus på fedre enn på mødre, og ingen kapitler handler om barn.

Boken har i følge innledningen to ambisjoner. Den ene er å trekke frem noen av de viktigste endringene i familieformer og familiepraksiser fra 1970-årene og frem til i dag. Den andre er å grave litt dypere i viktige trekk i samtiden (s. 13). I tillegg annonseres det "nye perspektiver" i tittelen, og dermed går en til boken med forventinger om å finne mye nytt, enten teoretisk eller empirisk eller begge deler. Disse forventningene innfris ikke. Selv om flere av kapitlene inneholder interessant informasjon om familieendringer, fremstår denne ikke som spesielt ny. Mye av boken handler om de samme temaene som boken *Velferdsstaten og familien – utfordringer og dilemmaer* (Gyldendal Akademisk 2004).

Alle kapitlene preges av at den nordiske likestillingsmodellen der begge foreldre skal være yrkesaktive på heltid og helst dele husarbeid og barneomsorg nøyaktig likt, er den normative modellen som endringene mer eller mindre eksplisitt diskuteres ut i fra. Det kan være grunnen til at fremstillingene i de fleste kapitlene blir svært deskriptive og lite analytiske, og at det for de som har fulgt med i den offentlige debatten om denne problematikken i de senere år, er lite nytt å finne. Kapitlet til Cathrine Holst *Dele likt? Liberalfeministiske perspektiver på fedrekvoten* kan sies presentere noe nytt. På den annen side er det et tema jeg ikke kan se har noen stor relevans for norsk familiesosiologi.

Om boken ikke presenterer så mye nytt som den lovte, inspirerte den meg til å argumentere for nødvendigheten av ulike nye perspektiver eller temaer innen dette fagområdet. I min videre anmeldelse har jeg med utgangspunkt i flere av artiklene gitt forslag til noen slike.

Kapitlet til Eirin Pedersen "*Trange" fødsler? Tidsplassering av foreldreskapet*, presenterer det nyeste temaet i boken: Det viser hvor dominerende de nye middelklassenormene til et suksessfylt livsløp er blitt også for kvinner i arbeiderklassen som egentlig ikke vil eller kommer til å realisere dette livsløpet. Om de ikke hadde godtatt disse dominerende normene, kunne de hatt det litt mindre problematisk med hensyn til å bestemme seg for når de skulle få barn. Dette funnet gjør det interessant å diskutere klasseforskjeller mer generelt, eller ut fra andre perspektiver enn det Anne Lise Ellingsæter gjør når hun i sitt kapitel *Familiepolitikk i klassesamfunnet* avviser totalt betydningen av klasseforskjeller i norsk familiepolitikk og henviser slike forskjeller til analyser av de økonomiske relasjoner i samfunnet. Hun begrunner dette blant annet med at "mange mødre i arbeiderklassen i dag er integrert i arbeidslivet og tar del i de samme velferdsordningene som mødre i middelklasseyrkene" (s. 119). Dette er en ideologisk vurdering som motsies av funn som presenteres i noen av de andre kapitlene. Selv om heltidshusmoren nærmest er forsvunnet, varierer andelen deltidsarbeidende kvinner og likestilte forsørgere klart med kvinners utdanningsnivå (kapitel 8 og kapitel 10). Og når støtten til de fattigste mødrene etter en fødsel i dag er en tolvtedel av det de best stilte foreldrene får, og realverdien av barnetrygden er sunket til det halve av det den en gang var, er det ikke rimelig å se bort fra at norsk familiepolitikk fortsatt bør vurderes fra et klasseperspektiv. Så vel klasseforskjeller som utdanningsforskjeller bør tas med i systematiske analyser av hvorfor det normative likestillingsidealet som nå i tiår har dominert norsk familiesosiologi og sosialdemokratisk likestillingspolitikk ikke fullt ut har slått igjennom i familiepraksis utenfor de mest urbane og velutdannete grupper. Det gjelder selv om det store flertallet av nordmenn er for likestilling. I alle fall i sosiologien, om ikke i politikken, må vi nå forventes å kunne gå ut over den form for beskrivelser av disse forskjellene som vi har flere av i denne boken, og som får alle utenom gruppen likestilte karriereektepar til bare å fremstå som "hengende etter i utviklingen". Det ville være en fordel om vi i sosiologien ikke tok for gitt at yrkesaktivitet på heltid snart vil være det eneste som gjelder for norske mødre. Vi bør kunne komme opp med nye teorier om hvorfor grupper av norske kvinner i perioder av livet kan *foretrekke* deltidsarbeid, teorier som ikke implisitt baserer seg på at kvinner enten "ikke vet sitt eget beste" (tenk på hvor lite pensjon du får), eller er "late".

Kapitlet til Lotte C. Andersen og Helene Aarseth *Den likestilte familien i et klasseperspektiv -mellom selvutfoldelse og fellesskap* gir innsikt i viktige klas-

seforskjeller i hva som motiverer og hva som oppleves som utfordrende i den likestilte familiemodellen. Den kan fungere som et godt utgangspunkt for mer generelle analyser av viktige klasseforskjeller mellom dagens norske familier: Den viktigste forskjellen de finner er følgende: Motiveringen for et likestilt familiearrangement blant middelklasseparene er en vektlegging av individuell selvutfoldelse på jobben og en individuell relasjon til barna, mens de likestilte parene i arbeiderklassen betoner betydningen av å ha en jobb som er tilpasset familiens behov. Selv om de mener at jobben er viktig, er det hjemmet som er den primære arena for selvutfoldelse. Formålet med likestilt arbeidsdeling er dermed å få bekymringsfri tid med sammen med hele familien. Nettopp denne forskjellen kan være et utgangspunkt for å forstå at også andre alternative arbeidsdelinger mellom par i arbeiderklassen kan oppleves som likestilte og tilfredsstillende. Når selvutfoldelsen ikke primært er knyttet til jobben, kan ulike fordelinger av lønnsarbeid og husholdsarbeid gi tilfredsstillende arbeidsbaserte fellesskap. Det kan være arbeidsoppgaver i husholdet som for noen kvinner og menn gir større rom for selvutfoldelse enn oppgavene på jobben. Dette kan forklare det faktum at nyere norske studier nå viser at fullstendig likestilling når det gjelder husarbeid, betyr lite for tilfredshet i parforhold (Hansen og Slagsvold 2012). Dette er funn som det er verdt å gå nærmere inn på om en ønsker nye perspektiver i norsk familiesosiologi, også fordi den gjennomsnittlige tidsbruken til husarbeid i vårt land antagelig er den laveste i verden (Knudsen og Wærness 2008). Samtidig ser det ut til at andelen høyt utdannete mødre og fedre som har svært lang arbeidstid, er i ferd med å øke (se kapitel 8 av Ragni Hege Kitterød og Marit Rønsen). Etterspørselen etter lønnet hjelp i husholdet, både i form av rengjøringshjelp og den etter hvert sterkt omdiskuterte au-pair ordningen øker også. Dessuten argumenterer norske økonomer som ga innspill til den nye utredningen *Politikk for likestilling (*NOU 2012:15) for at skattefradrag for hushjelp kan være et nødvendig familiepolitisk tiltak om vi ønsker å oppnå økt likestilling i arbeidslivet. De fremmer dette forslaget selv om de er klar over at et slikt tiltak ville innebære "å gi mest til de som har mest fra før" (Johnsen og Løken 2013). Alt dette er endringstendenser som norsk familiesosiologi bør forholde seg til, om den skal være aktuell og relevant. Den allerede nevnte undersøkelsen viser også at likestilling når det gjelder husarbeid ikke ser ut til å minke sjansen for samlivsoppløsning, heller tvert imot (Hansen og Slagsvold 2012). Dermed er det ingen spesiell grunn til å tro at det optimistiske scenario om mer stabile samliv

som Turid Noack og Torkild Hovde Lyngstad i sitt kapitel *Samlivsrevolusjonen* presenterer på grunnlag av forskning fra andre land, er i ferd med å bli en realitet i vårt land. Korrelasjoner sier selvsagt ikke uten videre noe om årsaks-sammenhenger, så på dette området trenger vi å være forsiktige med konklusjoner. Den samme norske undersøkelsen viser dessuten at det er ingen sammenheng mellom holdninger til likestilling og hjelp på tvers av generasjonene i familien, og at jo mer tradisjonell deling av husarbeid i eget hushold, desto mer tilbøyelig er både kvinner og menn til å yte hjelp for sine gamle foreldre og desto oftere stiller bestemor opp som jevnlig passer av barnebarn (Hansen og Slagsvold 2012). Det er altså en rekke familieendringer som kan henge sammen med økt likestilling som vi enda vet lite om, og som kanskje dels går imot det de fleste kanskje trodde eller håpet på. En familiesosiologi med "nye perspektiver " bør i alle fall studere dem nærmere.

Jorun Solheim får i sitt kapitel *Den nordvesteuropiske modellen Familie og hushold i komparativt perspektiv,* fram hvordan gifte kvinner gjennom hele modernitetens epoke i stor grad har fortsatt å være økonomisk aktive innenfor rammen av familien som økonomisk enhet, og at prinsippet om ekteskapelig felleseie har vært selve grunnstrukturen i det nordvesteuropeiske familie- og husholdsmønsteret i flere hundre år. Dermed gir hun en implisitt kritikk av den vanlige fremstillingen i nyere familiesosiologi og kvinneforskning som har lagt så stor vekt på at modernitetens nye hjemlige og reproduktive kvinnerolle representerte et sterkt brudd med tidligere tiders kvinnerolle. Jeg er enig i hennes vurdering og i at det antagelig først er endringen i ekteskaploven i 1991 som innebærer et sterkt brudd med tradisjonene ved å nedtone det felles forsørgeransvaret til fordel for en oppfatning av kvinner og menn som uavhengige økonomiske aktører. Det er synd at Solheim lar være å analysere konsekvensene av den store endringen som kom i 1991, med den begrunnelse av at det for *tidlig* å si noe om disse. Nye sosiologiske perspektiver på familien burde kreve at hun gikk mer inn på denne nyere lovendring som er et så viktig brudd med tradisjonen, og som er en endring vi er det eneste skandinaviske land som har foretatt. Så kunne hun ha utelatt kritikken av norsk familiesosiologi for at den fortsatt preges av den parsonianske modellen i beskrivelser av familieendringer. Det stemmer nemlig ikke. I Bergen korrigerte vi allerede i vår lærebok *Sosiologi og ulikhet* i 1976 det parsonianske bildet av en overgang fra storfamilie til kjernefamilie som en følge av industrialiseringsprosessen, og i alle fall fra 1980-tallet har alle

studenter i sosiologi lært at en overgang fra storfamilie til kjernefamilie i vårt land bare har vært en myte.

Kapitlet *Forsørgelsesstruktur og inntekstfordeling: Mer likestilling og større ulikhet?* av Kari Skrede og Kenneth Aarskaug Wiik baserer seg på en modell av økonomisk likestilling som utelukkende omfatter inntekter. En innvending mot denne framstilling av likestillingsproblematikken i dagens norske familier at de ikke eksplisitt nevner at denne form for likestilling kan en bare oppnå i den grad en både har lik arbeidstid og samme timelønn. Ettersom kvinner som oftest har lavere timelønn enn menn, vil flere par der begge jobber full tid bare kunne oppnå å komme i kategorien "likestilling light". Det gjelder om hun har en timelønn som bare er 80 prosent av hans eller mindre. Jeg vet ikke hvor mange dette kan gjelde for, men det hadde vært klargjørende for sammenligningens skyld om vi hadde fått en fremstilling av forsørger-modellenes fordeling bare for par som begge jobber heltid. Jeg vet heller ikke hvilken dekning det er for antakelsen om at "jo større andel av inntekten en partner står for, jo større er hans/hennes innflytelse i økonomiske beslutninger" (s. 229). Det trenger vi mer forskning for å kunne si noe om. Det vi vet fra surveyundersøkelser er at norske par uavhengig av inntekt har svært ulike måter å innrette seg på når det gjelder å fordele økonomisk ansvar og innflytelse (Knudsen og Wærness 2009).

Likeledes er det ikke riktig å hevde at "arbeidsmønsteret i det tradisjonelle, allsidige jordbruket kan ikke sammenliknes med arbeidsdelingen i en moderne funksjonsdelt familie" (s. 216). Om ulikhetene er aldri så store, kan de alltid sammenliknes. Skal vi få en dypere forståelse av familieendringene fram til i dag, bør disse ulikhetene beskrives ut over det å hevde at de arbeidsoppgavene som kvinnene tidligere utførte, var like viktige for den økonomiske forsørgelsen som mennenes arbeidsoppgaver. For meg som observerte litt av den kjønnsbestemte arbeidsdelingen i enkelte tradisjonelle småbrukerfamilier i Lofoten på 1950-tallet, var det ganske klart at om kvinnene og mennene kunne sies å dele arbeidet på gården ganske likt, var hun alene om husarbeidet. Dermed hadde hun lengre arbeidsdager enn han, på samme tid som det var klart at det var han som var "sjefen". At et liv som heltidshusmor i en blokkleilighet i Mo i Rana i første omgang kunne fortone seg som en drømmetilværelse for mange av de kvinnene som forlot småbruk i Lofoten når mannen fikk jobb på Jernverket, var ikke vanskelig å forestille seg. Når de fleste samfunnsvitere i dag utelukkende beskriver "husmorfamilien" i negative

termer, ser de bort fra at denne familietypen i sin tid kunne representere en stor velferdsøkning for mange av arbeiderklassens kvinner som ellers hadde som alternativ jobber som private hushjelper eller andre slitsomme og dårlig betalte jobber som i alle fall ikke ga nok økonomisk utkomme til at en fullt ut kunne forsørge selv.

Kapitel 15 *Flere skilsmisser – flere hjem?* av Karin Widerberg og Tone Kummen reiser flere interessante problemstillinger knyttet til at så mange av de som nå skiller seg selv har opplevd skilsmisse, og at disse erfaringene antagelig vil ha betydning for hvordan de selv vil ordne tilværelsen for barn og forholdet til ekspartneren. Jeg finner det imidlertid svært uklart hva som er hovedbudskapet i denne artikkelen som også inneholder en nokså graverende feil med hensyn til å angi antallet barn som opplever skilsmisse. I figur 15.1 er betegnelsen "årlig gjennomsnitt " utelatt, og på side 337 ser det ut til at også forfatterne har misforstått disse tallene og dermed oppgir altfor små tall når det gjelder antall barn som opplever skilsmisse. I virkeligheten er disse tallene fem ganger så store, og da er det ikke tatt med det antagelig større antallet barn som opplever brutte samboerskap, og som vi ikke har statistikk over. Dette står det noe om i kapitlet til Noack og Lyngstad (s. 66), og etter min vurdering er denne inkonsistensen mellom de to kapitlene dessuten et eksempel på manglende redigering.

En annen ting som burde være rettet opp i redigeringen er bruken av figurer i kapitel 10 og kapitel 12. Selv for den som er glad i å lese grafer og diagrammer er det omtrent umulig å få med seg innholdet i en del av de figurene som brukes i disse to kapitlene.

Sluttord

Nyere sosiologiske perspektiver på velferdsstatens familier må ta utgangspunkt at klasseforskjeller nå er i ferd med å bli viktigere enn før: Når flere nå tar til orde for at vi bør innføre fradrag i skatten for utgifter til hjelp i hjemmet, fordi kravene til doble karrierer og oppfølgingen av barn simpelthen ikke lar seg forene, mens store andeler av dagens mødre ønsker å jobbe deltid for å ha bedre tid til familie og husarbeid, bør vi innse at det dominerende sosialdemokratiske idealet for likestilling i familien der to fulltidsarbeidende foreldre deler husarbeidet og kan klare seg med velferdsstatens permisjonsordninger og tjenester for barnetilsyn, ikke bør være det eneste utgangspunkt for familiesosiologisk

forskning. Skal vi gå dypere inn i vår samtid, bør vi kanskje også gå dypere inn i hvilken betydning familieinstitusjonen egentlig har i vårt samfunn i dag når den ikke lenger behøver å basere seg på ekteskap, heller ikke på kjønnsbestemt arbeidsdeling og ikke en gang på foreldre av hvert sitt kjønn, og barna skal helst oppholde seg i heldagsinstitusjon fra ettårsalderen, og familien lett kan legitimt løses opp når den ikke fungerer tilfredsstillende for en eller begge voksne partnere. Som sosiologer kan vi ikke nøye oss bare med å fastslå at de fleste fortsatt lever i noe de kaller "familier".

Referanser

Ellingsæter, A. & Leira, A. (2004). *Velferdsstaten og familien – Utfordringer og dilemmaer.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Hansen, T. & Slagsvold, B. (2012). *Likestilling hjemme.* Oslo: NOVA Rapport 8/12.

Johnsen, J.V. & Løken, K. (2013). Ved veis ende: Har familiepolitikken spilt fallitt som likestillingsverktøy? *Nytt Norsk Tidsskrift,* 30(1), 79–89.

Knudsen, K. & Wærness, K. (2008). National Context and Spouses' Housework in 34 Countries. *European Sociological Review,* 24(1), 97–115.

Knudsen, K. & Wærness, K. (2009). Shared or Separate? Money management and changing norms about gender equality among Norwegian couples. *Community, Work & Familly,* 12(1), 39–55.

NOU 2012:15 *Politikk for likestilling.*

Øyen, E. (1976). *Sosiologi og ulikhet.* Bergen: Universitetsforlaget.